

Ris in bovški ovčerejci

V Gozdarskem vestniku št. 7-8/2001 lahko preberemo članek z naslovom »Ris dela škodo bovškim ovčerejcem«. Kot raziskovalec in strokovnjak, ki se ukvarja s problematiko risa, se z določenimi trditvami v omenjenem prispevku ne strinjam in mislim, da zaslužijo dodatna pojasnila. Bralec, ki nekoliko slabše pozna problematiko, bo lahko med prebiranjem članka kaj hitro dobil napačno predstavo o življenjskih navadah risa. Zato sem originalni naslov članka pomensko nekoliko preoblikoval.

Avtor opisuje 4 primere škode na drobnici v ograjenih pašnikih, v katerih je bilo pokončano skupaj 22 živali. Po značilnih poškodbah na kadavrih je bilo nesporno ugotovljeno, da je povzročitelj ris. Takoj na tem mestu je potrebno omeniti, da so slovenski risi svojevrstna posebnost pri napadih na domačo živino. Kot raziskovalec sem vključen v mednarodna združenja strokovnjakov, ki se ukvarjajo s proučevanjem risa. Večkrat sem v takšnih krogih predstavil razmere v populaciji risa pri nas in med drugim tudi škode na domači živini zaradi risa. In že kar nekajkrat se mi je zgodilo, da so me strokovnjaki iz dežel, v katerih je ris tudi stalno prisoten (Skandinavija, Švica, Poljska), začudeno spraševali, ali ris pri nas v enem napadu na živino pokonča tudi več živali. Evropska literatura in tudi praksa takšnih primerov praktično ne poznata, medtem ko naj bi naš slovenski ris kar večkrat na leto pokončal po tri, štiri, celo 12 ovc naenkrat.

Praviloma namreč ris (tudi v ograjenih pašnikih) pokonča le eno samo žival, izjemoma dve ali celo tri, več pa praktično nikoli. Ne trdim, da takšni primeri niso mogoči, vsekakor pa niso pogosti in niso normalen vedenjski vzorec te živalske vrste.

Pravilna je ugotovitev, da se ris zelo dobro prilagaja na prisotnost človeka in tudi domačih psov, a vseeno prisotnost človeka zanj predstavlja določeno nevarnost, ki se ji vsekakor skuša izogniti. Za razliko od pokončane divjadi, si pri pokončani domači živali praviloma poteši le najhujšo lakoto, nato pa si poskuša poiskati drug vir hrane. Od tod tudi izvira zmotno mišljenje, da ris svojo žrtev samo zadavi, izpije kri, nato pa jo pusti. V primeru neuspešnega lova se bo po nekaj dnevih ponovno vrnil poiskati star plen, ki ga je med tem lastnik ovac že odstranil, kar pa je pogosto lahko povod, da si ris postreže z novo žrtvijo. Trditev je mogoče podkrepiti tudi s praktičnimi izkušnjami pri odlovu risov za telemetrične raziskave pri nas in v tujini. Poskus odlova risa na svežem plenu, ki temelji na predpostavki, da se ris vrača k svojemu plenu, je na plenu divjadi dva do trikrat

uspešnejši kot poskus odlova na plenu domače živine.

Glede na dejstvo, da se ris relativno dobro in hitro privadi na prisotnost človeka samo dnevna kontrola ograjene domače živine za preprečevanje škode ni dovolj. Risova vsakdanja aktivnost je največja zvečer, ko se zmračí ter zjutraj preden se zdani. Nočno zapiranje živine v zaprt hlev ima torej z vidika zaščite domače živine svoj smisel, vendar pa tako kot vsi ostali zaščitni ukrepi za preprečevanje škod ni stoodstotno zanesljiv. Enako velja za ograje. Električni pastirji so učinkovita zaščita, pri tem pa je zelo pomembna višina ograje in način pletenja. Višina ograje naj vsaj za nekaj deset centimetrov presega vertikalno razdaljo od oči do tal pri odrasli živali (torej vsaj 1 m do 1,2 m). Ena sama žica električnega pastirja ni dovolj, saj bo ris v tem primeru zelo enostavno zlezal pod njo. Za učinkovito zaščito se zato priporoča tri žice, ki so med seboj vsaj mestoma tudi vertikalno povezane. Ris je seveda sposoben preplezati tudi takšno ograjo, a je škodnih primerov vseeno bistveno manj.

Tudi v ograjenem prostoru ris praviloma pokonča samo eno žrtev. Od vseh treh velikih plenilcev je ris telesno najšibkejši, zato mora svoj plen v naravi zelo pogosto prepustiti telesno močnejšima medvedu in volku. Njegov plen koristijo tudi lisice, kune, jazbeci in druge živali. Ris svoj plen pogosto zakoplje in tako zmanjša možnost, da bi drug plenilec odkril ostanke plena. Iz istega razloga tudi nima izrazitega nagona, da bi si pri plenu delal zalogo. Zakaj praviloma pokonča eno samo žrtev, obstaja še en razlog. Ris je lovec na zalaz in svoje žrtve ne goni. Ponavadi žrtev počaka na prehodu ali pa se ji neslišno priplazi in skoči na njo. Če žrtev ne uspe ujeti v nekaj skokih, lov opusti, saj zaradi majhnega srca ni sposoben dolgotrajnega teka. Uspešnejši je pri lovu na posamične živali, torej srnjad, saj se čredne živali združujejo ravno zaradi povečevanja varnosti pred plenilci. Čreda že sama po sebi za risa predstavlja manjšo možnost za uspešen lov. Iz enakih razlogov ris nima posebnega interesa, da bi dirjal za živino v ograji in jo pobijal.

Drugače pa je s pasjimi vrstami plenilcev, kamor sodita volk, in tudi domači pes. Volk živi in lovi v krdelu. Poleg tega je njegov način lova takšen, da žival goni, pri čemer iz črede skuša izločiti počasnejše ali šibkejšje živali. Več pokončanih živali v enem poskusu lova ni nobena redkost. Pri volkovih se prva hranita vodeča samec in samica, vse ostale živali pa po hierarhiji navzdol. Več kot je hrane na razpolago, več živali se bo hranilo. Zato je za volka ali psa dirjanje za živino v ograji

smiselno. Čeprav ovčerejci neradi priznajo, je za škodo na drobnici zelo pogosto kriv potepuški pes ali celo pes lastnika drobnice. Tudi sam imam videoposnetke, ki so nastali, ko smo raziskovali podoben primer ponavljajočih se škod na ovcah. Kasneje se je izkazalo, da je za množične poboje ovc kriv lastnikov pes.

Ne trdim, da takšen vzorec obnašanja, v katerem ris pokonča po več ovc naenkrat, ni možen. Vsekakor ni pogost in tudi ni normalen vedenjski vzorec te vrste, čeprav gre za škodo na domači živini. Ris ne razlikuje domače živine od divjadi, on prepozna samo svoj plen. Pri mladih, nedoraslih živalih ter pri živalih, ki jim je bila mati v senzibilnem obdobju prezgodaj odvzeta, vzorec plenjenja še ni izoblikovan oziroma odstopa od sicer značilnega za vrsto. Zato je število pokončanih živali v takšnih primerih lahko različno od običajnega, enako velja tudi za mesto ugriza, število ugrizov in ostale poškodbe na kadavru. Takšnim živalim pogosto pravimo problematične živali in jih je iz več razlogov bolje odstraniti.

Pri analizi kadavrov, ki jih je povzročila takšna žival, nastopi cela vrsta dodatnih problemov in samo strokovnjak z veliko praktičnimi izkušnjami je sposoben zanesljivo prepoznati povzročitelja pogina. Samo analiza kadavra ni dovolj. Cela vrsta ostalih koristnih informacij se namreč skriva v neposredni okolici kadavra, na kar tudi naši izvedenci za škodo zelo pogosto pozabijo. Pri tem se mi odpira tudi vprašanje, koliko je v Sloveniji zares dovolj dobro usposobljenih ljudi za prepoznavanje vzroka nastanka škode na domači živini. Švica ima npr. razvit sistem usposabljanja kmetov, lovcev in cenilcev škod, ki skupaj z raziskovalci praktično analizirajo tudi do 100 primerov najdenih kadavrov, tako na domači živini kot na divjadi. Tudi iz lastnih

izkušenj lahko potrdim, da je površen pregled ostankov kadavra pri nas zelo pogost vzrok za napačno sklepanje o razlogih za pogin.

Glede na navedeno se ne morem strinjati, da zapiranje živine čez noč ter ograjevanje živine ne odvrtača zveri od napadov. Da je čreda v ograji lažji plen kot žival na prosti paši, se strinjam samo delno. Če ograja ni pravilno zasnovana, bo plenilec ravno tako prišel v ograjo in iz nje, ovco pa bo zadržala že ena sama napeta žična vrv. V tem primeru žival lahko postane celo bolj ranljiva kot na prosti paši. Praviloma pa naj bi dobra ograja učinkovito varovala živino pred napadi plenilcev. Ob vsem tem se sprašujem, koliko časa bo še trajalo slepomišenje s pospeševanjem reje drobnice, odškodninami in strategijo upravljanja z velikimi zvermi na istem prostoru. Najlažje je rešiti problem po sistemu »pokončati barabo, pa ne bo več problemov«, a vsaj upam, da danes v Sloveniji ni več lastnika ovc, ki bi tako razmišljal. Vsak rejec drobnice se danes zaveda pomena prisotnosti zveri v okolju in tudi problemov, ki so s tem povezani, saj so sami neposredno prizadeti. Tako zelo radi se primerjamo z Evropo, pa tudi naši južni sosedje Hrvati so že začeli s pripravo plana upravljanja z risom. Strinjam se, da tako ograja, kot prisotnost pastirja ali gradnja hleva, za kmeta predstavlja strošek. Zato tam, kjer je škod, ki jih povzročajo zveri, malo, morda res ni smiselno graditi hlevov, spet drugje je morda res bolje odstraniti kakšnega risa, volka ali medveda. Vse pa je odvisno od tega, kje in do kakšne mere bomo priznali pravico bivanja tudi tem t.i. »problematičnim vrstam« in kje si bomo pravico bivanja pridržali samo zase in za našo dejavnost.

Cvetko Staniša

Asociacija *Luzulo sylvaticae-Piceetum*

V 9. številki 59. letnika Gozdarskega vestnika je na koncu svojega članka Živko Košir zapisal: »Podobno bi lahko obravnaval tudi asociacijo *Luzulo sylvaticae-Piceetum*, vendar je bila ta že ob prvi predstavitvi v Brixenu (1961) od samega Braun-Blanqueta kot *piceetum* odklonjena.«

Na zborovanju vzhodnoalpsko-dinarske sekcije Mednarodnega združenja za vedo o vegetaciji, ki je potekalo od 3. do 7. julija 1961 v Brixenu, je Maks Wraber - tedaj še provizorno - predstavil združbo *Luzulo sylvaticae-Piceetum*. Njegovo predavanje je bilo objavljeno na str. 33-38 Poročil/Mitteilungen/Comunicazioni/Izvjestaji imenovane sekcije (Padova 1962), vključno z razpravo po predavanju. V razpravi je sodelovalo več prisotnih, med njimi tudi J. Braun-Blanquet. Ta je pripomnil (v slovenskem prevodu nemško povedanega in v Poročilih natisnjene) naslednje: »*Luzula sylvatica* je razširjena v vseh Alpah; kot absolutno značilnico bi bilo treba najti kako vzhodnoalpsko vrsto.«

Toliko in nič več. Te besede pa seveda ne pomenijo odklonitve združbe kot *piceetum* in zato v kontekstu Koširjevega članka niso relevantne. *At memoria minuitur. credo, nisi eam exerceas, aut etiam, si sis natura tardior.* To spoznanje je Ciceron leta 44 položil v usta Katona Starejšega (M. Tullius Cicero, Cato Maior de senectute, Banovinska zaloga šolskih knjig in učil, Ljubljana 1940, str. 16).

Tone Wraber